УДК 330.322

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Рудь І.Ю., Соболенко В.В.
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Досліджено ринок страхування життя та його роль у сучасній економіці. Розглянуто програми страхування життя. Виявлено негативні чинники, які стримують розвиток страхових послуг. Виділено причини, які гальмують розвиток ринку страхування життя. Визначено шляхи вирішення існуючих проблем.
Ключові слова: страхування життя, ринок страхування життя, договір довгострокового страхування життя, страхові компанії, програми страхування життя.

Постановка проблеми. В умовах формування ринкової інфраструктури важливе значення має медичне обслуговування населення як своєрідна сфера послуг для повноцінного функціонування людського організму. Здоров'я населення за сучасними уявленнями визначає ступінь соціально-культурного розвитку суспільства та якості життя громадян. Державні витрати на охорону здоров'я не задовольняють реальні потреби людей. В умовах гострої нестачі бюджетних коштів дедалі більша частка амбулаторної і стаціонарної допомоги стає платною. У складних умовах сучасної політичної та економічної ситуації в країні, держава не може забезпечити достатній рівень матеріального добробуту громадян. Упевненість у завтрашньому дні може надати страхування життя, оскільки в цьому разі людина забезпечує своє майбутнє самостійно. Але таку підгалузь страхування, як страхування життя, ще не можна назвати достатньо розвинутою.

Світовий досвід показує, що найбільших успіхів у вирішенні проблеми зміцнення здоров'я населення досягли ті країни, які запровадили в системі охорони здоров'я механізм медичного страхування. Українська система страхування нині знаходиться на етапі реформування: добровільне медичне страхування набирає популярності, в той момент обов'язкове – дотепер відсутнє (хоча офіційно запроваджено законодавством).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей розвитку страхового ринку та ринку страхування життя присвячено багато наукових праць українських (В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.Д. Заруба, А.М. Єрмошенко, М.В. Мних, С.С. Осадець, В.Й. Плиса, М.В. Римар, К.В. Шелехов, Я.П. Шумелда, Б.С. Юровський) та зарубіжних (Н.Ф. Галагуза, Д. Блад, Л.А. Орланюк-Малицька, Ю.В. Панков) вчених.

Мета дослідження: дослідити особливості сучасного стану ринку страхування життя в Україні, визначити проблеми, які стримують його подальший розвиток, та розглянути напрями його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток ринкових відносин в Україні сприяв формуванню вітчизняного ринку послуг з страхування життя. Сьогодні в Україні активно функціонує лише добровільна форма страхування життя, що дозволило сформувати певну структура ринку ДМС. Даний ринок можна подати як багаторівневу систему із складним механізмом взаємозалежних зв'язків між усіма структурними одиницями, зокрема державними органами нагляду за страховою діяльністю (Нацкомфінпослуг), недержавними страховими об'єднаннями (асоціація «Українське медичне страхове бюро», ЛСОУ), страховими компаніями, страховими посередниками, медичними закладами, службами асістансу та споживачами [1].

Страхування життя – це страхування, яке здійснюється на добровільній основі шляхом укладення договору страхування між страховиком (страховою компанією) та страхувальником (юридичною чи фізичною особою), згідно з яким страховик бере на себе зобов'язання здійснити страхову виплату у разі настання страхового випадку, а страхувальник зобов'язується своєчасно сплачувати страхові внески.

Страхування життя належить до виняткової діяльності компаній зі страхування життя (лайфових компаній). Відповідно до ст. 38 Закону про страхування страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування. Особливістю цієї сфери страхування є поєднання в її рамках усіх видів страхування, що пов'язані зі страховим захистом життя й здоров'я особи, а також додатковим пенсійним забезпеченням. При цьому окремі види належать до довгострокового (накопичувального) страхування, а окремі – до інших видів страхування життя.

Згідно з пп. 14.1.52 ст. 14 Податкового кодексу України (ПКУ), договір довгострокового страхування життя – договір страхування життя строком на п'ять і більше років, який передбачає страхову виплату одноразово або у вигляді ануїтету, якщо застрахована особа дожила до закінчення терміну дії договору страхування чи події, передбаченої у договорі страхування, або досягла віку, визначеного договором [2].

Такий договір не може передбачати часткових виплат протягом перших п'яти років його дії, крім тих, що здійснюються у разі настання страхових випадків, пов'язаних зі смертю чи хворобою застрахованої особи або нещасним випадком, що призвело до встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи чи встановлення інвалідності особі, яка не досягла вісімнадцятирічного віку.

Договір страхування життя обов'язково містить основну програму страхування та може містити одну або декілька програм додаткового страхування. Програми встановлюють спеціальні умови страхування, як, наприклад, вимоги до віку застрахованої особи, перелік страхових випадків, порядок сплати страхових внесків, умови

© Рудь І.Ю., Соболенко В.В., 2018

здійснення страхових виплат. Придбання основної програми страхування є обов'язковою умовою при укладенні договору страхування.

На сучасному етапі страхові компанії України пропонують такі програми страхування життя:

1. Накопичувальні програми. Накопичувальне страхування – заплановане накопичення коштів до певного терміну та одночасно захист страхувальника на випадок смерті. Додатково страхувальник може обрати варіант захисту на випадок інвалідності: в цьому разі страхова компанія бере на себе оплату внесків за страхувальника аж до зняття інвалідності або до закінчення дії договору.

2. Ризикові програми. Ризикове страхування – програма захисно– фінансового регулювання на випадок хвороби застрахованої особи або настання нещасного випадку, які могли б спричинити смерть, втрату працездатності, госпіталізацію або оперативне втручання.

3. Додаткові програми: страхування на випадок критичних захворювань, страхування на випадок госпіталізації, страхування на випадок проведення хірургічних операцій.

Значний вплив на розвиток ринку страхування життя в Україні здійснила світова фінансова криза. Але руйнівні процеси на страховому ринку зумовлені не тільки зовнішніми чинниками, а й неефективними, непослідовними діями або бездіяльністю окремих органів державної влади, що, як правило, полягають у протекціоністській політиці щодо певних сегментів фінансового ринку чи окремих їх суб'єктів.

Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2017 становила 294, у тому числі СК "life"1 – 33 компанії, СК "non-life" – 271 компанія, (станом на 31.12.2016 – 310 компаній, у тому числі СК "life" – 39 компаній, СК "non-life" – 271 компанія). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за 2017 рік порівняно з 2016 роком, кількість компаній зменшилася на 16 СК, порівняно з 2015 роком зменшилася на 67 СК (табл. 1).

За 2017 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП залишились на рівні 2016 року та становила 1,5%; частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2017 рік становила 1,0%, що на 0,1 в.п. менше в порівнянні з відповідним показником 2016 року. У порівнянні з 2016 роком на 8 261,5 млн. грн. (23,5%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій2 збільшився на 2 030,6 млн. грн. (7,7%).

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестрахуванні ризиків від страхувальників та перестрахувальників за 9 місяців 2017 року, становили 31 391,1 млн. грн., з них: 11 112,6 млн. грн. (35,4%) – що надійшли від фізичних осіб; 20 278,5 млн. грн. (64,6%) – що надійшли від юридичних осіб.

За 9 місяців 2016 року загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками, становила 24 844,2 млн. грн., з них: 9 469,6 млн. грн. (38,1%) – що надійшли від фізичних осіб; 15 374,6 млн. грн. (61,9%) – що надійшли від юридичних осіб. За 9 місяців 2016 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя становила 29 369,4 млн. грн. (або 93,6% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 2 021,7 млн. грн. (або 6,4% від загальної суми страхових премій).

Отже, незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 99,6% акумулюють 150 СК "non-Life" (57,3% всіх СК "non-Life") та 99,8% – 20 СК "Life" (58,8% всіх СК "Life"). По ринку страхування життя Індекс Герфіндаля – Гіршмана (HHI) склав 1 424,91 (за 9 місяців 2016 року – 1 048,93), по ринку видів страхування інших, ніж страхування життя становив 305,70 (за 9 місяців 2016 року – 275,79). В цілому по страховому ринку індекс Герфіндаля – Гіршмана склав 273,50 (за 9 місяців 2016 року – 240,15).

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка представлені в таблиці 2.

Більшість видів страхування життя мають довгостроковий характер, що дозволяє страховикам акумулювати значні фінансові ресурси, отримуючи при цьому додатковий дохід від інвестування резерву страхових внесків.

Виділяють такий перелік причин, які гальмують розвиток ринку страхування життя та знижують його ефективність [4]:

1. Повільні темпи впровадження ринкових умов та реструктуризації економіки.

2. Недосконалість законодавчої бази: недоліки податкового законодавства; недосконалість державного нагляду за страховою діяльністю; відсутність дієвих гарантій для страхувальників у разі банкрутства страхової компаній; недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг; недостане регулювання страхового посередництва.

3. Недорозвиненість економіки в цілому: низький рівень платоспроможності населення; достатньо високий рівень інфляції; відсутність привабливих для страховиків інвестиційних інструментів; збитковість більшості підприємств; експансія «зайвого» іноземного капіталу в страховий сектор.

4. Низький рівень довіри споживачів.

Таблиця 1

Кількість страхових компаній станом на 2015–2017 рр.

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2015 р.	Станом на 31.12.2016 р.	Зміни у 2017 р.		Станом на 31.12.2017 р.
			Внесено інформації	Виключено інформації	
Загальна кількість	361	310	4	20	294
в т.ч. СК "non-Life"	312	271	4	14	261
в т.ч. СК "Life"	49	39	0	6	33

Таблиця 2

Показники діяльності страхових компаній України у 2011–2016 рр., млн. грн [3]

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валові страхові премії	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736	24 844,2
Валові страхові виплати	4 864	5 151	4 651,8	5 065,4	8 100,5	6 271,3
Чисті страхові премії	17 970	20 277,5	21 551,4	18 592,8	22 354,9	19 588,4
Чисті страхові виплати	4 699,2	4 970,0	4 566,6	4 893	7 602,8	6 046,3
Обсяг сформованих страхових резервів	11 179,3	12 577,6	14 435,7	15 828	18 376,3	19 477,1
Сплачено на перестрахування	5 906,2	2 552,8	8 744,8	9 704,2	9 911,3	8 460,6
Загальні активи страховиків	48 122,7	56 224,7	66 387,5	70 261,2	60 729,1	34 302,2
Обсяг сплачених статутних капіталів	14 091,8	14 579	15 232,5	15 120,9	14 474,8	12 627,9

5. Причини, що лежать у площині тіньової економіки: шахрайство страхувальників; фіктивне «перестрахування»; легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом.

6. Проблеми власне страхового ринку: низький рівень національного перестрахового ринку та залежність від світових лідерів перестрахування; вузька клієнтська база страховиків; недорозвиненість довгострокового страхування, недержавного пенсійного забезпечення; некваліфіковані актуальні розрахунки та невірні статистичні данні; недосконаліть правил страхування; значна інформаційна закритість страхового ринку; недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення. Для подолання проблем та подальшого розвитку страхування життя Українською федерацією убезпечення розроблена Стратегія розвитку страхового ринку України на 2011–2020 роки, яка спрямована на забезпечення прозорості та передбачуваності державної політики щодо страхового ринку, координацію діяльності владних та недержавних інститутів, учасників страхового ринку. Реалізація Стратегії має покращити якість страхового ринку, стати значним кроком на шляху впровадження в Україні ефективних механізмів управління ризиками державою та приватними особами, створити належну взаємодію держави та страхового ринку при відшкодуванні збитків від стихійних явищ та катастроф, зменшити негативний вплив їх наслідків із використанням інституту страхування, забезпечити формування потужного джерела внутрішніх довгострокових інвестицій для сталого, інноваційного розвитку економіки України.

Аналізуючи вищевикладене, доцільно зробити такі **висновки:**

Після фінансової кризи, яка негативно вплинула на ринок страхування життя, спостерігається незначне «пожвавлення», при цьому показники ще не досягли докризових значень. На страховому ринку життя існує ряд проблем, які гальмують його подальший розвиток. Ці проблеми пов'язані як з ситуацією в країні, так і безпосередньо з діяльністю самих страхових компаній.

Державна політика у сфері страхування має бути спрямована на:

– формування сучасного та динамічного страхового ринку з високорозвиненою інфраструктурою та широким асортиментом страхових послуг;

– своєчасну та широку адаптацію українського страхового ринку до світових вимог фінансового регулювання та нагляду, активну співпрацю з європейськими та міжнародними організаціями;

– створення страхового нагляду, гармонізованого з міжнародними стандартами та орієнтованого на захист прав споживачів фінансових послуг;

– модернізацію страхового бізнесу та систем управління страховими компаніями;

– розвиток страхового посередництва та посилення контролю за посередниками (брокерами, агентами і консультантами);

– впровадження системи мікрострахування для малозаможних верств населення, державну підтримку соціально значущих видів страхування;

– формування страхової культури громадян та підвищення фінансової грамотності учасників страхового ринку.

Список літератури:

1. Радецька О.О. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О.О. Радецька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 1. – С. 222–224.
2. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.
3. Підсумки діяльності страхових компаній за 2017 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: https://forinsurer.com/files/file00634.pdf.
4. Хмелевський О.В. Страхування за умов фінансової кризи: тенденції розвитку та елементи пожвавлення / О.В. Хмелевський // Вісник Хмельницького національного університету. 2009. – № 2. – Т. 1 – С. 106–109.

Рудь И.Ю., Соболенко В.В.
Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ

Аннотация
Исследован рынок страхования жизни и его роль в современной экономике. Рассмотрены программы страхования жизни. Выявлены негативные факторы, которые сдерживают развитие страховых услуг. Выделены причины, тормозящие развитие рынка страхования жизни. Определены пути решения существующих проблем.
Ключевые слова: страхование жизни, рынок страхования жизни, договор долгосрочного страхования жизни, страховые компании, программы страхования жизни.

Rud I.Yu., Sobolenko V.V.
Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky

SUMMARY FEATURES OF THE CURRENT STATE OF INSURANCE OF LIFE IN UKRAINE

The market of life insurance and its role in the modern economy is investigated. Life insurance programs are considered. The negative factors that hinder the development of insurance services are revealed. The reasons hindering the development of the life insurance market are highlighted. The ways of solving existing problems are determined.
Keywords: life insurance, life insurance market, long-term life insurance contract, insurance companies, life insurance programs.